

УНІВЕРСАЛЬНІ НОРМИ В ЕПОХУ СУВЕРЕНІЗМУ. ВСТУП

Михайло Мінаков

Інститут Кеннана, Міжнародний науковий центр ім. В. Вілсона
ORCID: [0000-0002-0619-7321](https://orcid.org/0000-0002-0619-7321)

Наш світ пережив, мабуть, самий тривалий період миру і співробітництва між народами. Такий стан справ став можливим завдяки поширенню і прийняттю норм і практик, загальних для всіх національних правових і політичних систем світу. Однак останнім часом світовий порядок вступив у період, коли національні еліти і масові рухи повстають проти універсалізму і виступають за верховенство інтересів своїх держав і урядів, тобто діють з позицій суверенізму. Якщо раніше глобальному порядку протидіяли в основному радикальні ліві і праві групи, що мало впливали на глобальний порядок денний, то тепер правлячі групи найбільших держав і економік світу кидають виклик універсальним нормам справедливості і прав людини. Коронавірусна пандемія лише посилила глобальні протиріччя між універсалістичними і сувереністичними партіями в 2020-21 роках.

Це число журналу «Ідеологія та політика» (ІПЖ) присвячено ряду питань, що впливають з ідеологічного протистояння універсалізму і суверенізму. Яким чином сувереністи стали настільки впливовими на національних і міжнародній аренах? Чи можуть норми міжнародного права і прав людини вижити, якщо світовий порядок повернеться до політики винятковості? Які потенційні наслідки матиме рух шляхом посилення суверенізму?

Ці питання було піднято міжнародною групою вчених з числа стипендіатів різних програм Інституту Кеннана. Інститут планував організувати міжнародну конференцію стипендіатів у травні 2020 року, на якій організатори збиралися обговорити ряд фундаментальних питань, серед яких були такі. Чи обов'язкова суперечність між транснаціональними правами людини і національними інтересами? Наскільки впливовий універсалізм, побудований після 1945 року? Наскільки новими є сучасні антиуніверсалістичні тенденції? Які причини десолідаризації західних країн? Які особливості російського, східноєвропейського і євразійського суверенізму? Чи зможуть сувереністичні режими мирно співіснувати? Чи можлива «суверенна демократія»? Чи існують міжнародні суб'єкти, здатні ефективно відстоювати універсальні норми і протистояти впливу суверенізму? – На жаль, глобальна пандемія змінила способи комунікації в міжнародних наукових мережах, і конференцію було скасовано.

Редакційна колегія журналу «Ідеологія та політика», Інститут Кеннана та стипендіати його програм, зацікавлені в перерахованих вище питаннях, замість скасованої конференції вирішили ініціювати спеціальний випуск ІПЖ, взяти участь в якому було запрошено вчених з різних дисциплін та з усього світу. Внаслідок належного процесу рецензування було відібрано тринадцять робіт, опублікованих у цьому випуску.

Відібрані статті розділено на дві тематичні частини нашого числа. Першу його частину присвячено концептуальним питанням суверенітету, суверенізму і політичного та правового універсалізму. У першій статті **Юрій Мелков** стверджує, що універсальні норми мають пріоритет над партикулярною етикою і слугують досягненню більш мирного і справедливого світу. Моральний партикуляризм, натомість, може привести лише до появи закритих суспільств, які не мають місця для національної і міжнародної публічної сфери.

У наступній статті Еміль Паін виступає проти оцінки суверенності як непримиренної протилежності поняттю ліберальних цінностей. У своєму концептуальному і історичному аналізі Паін демонструє, що існували періоди, коли суверенізм був ближчим до лібералізму, ніж універсалізм, і що сьогодні ліберальний універсалізм не руйнується, а тільки змінює свої форми, щоб вписатися в нові глобальні політичні і економічні реалії.

Руслан Запорожченко продовжує дискусію, стверджуючи, що за часів глобалізації суверенність застосовує інструменти та практики популізму, партикуляризму, націоналізму і / або сепаратизму з метою деконструкції існуючої системи влади на національному та міжнародному рівнях. Така деконструкція може привести до посилення протестних рухів, революцій, громадянських воєн або масових рухів, що ведуть до подальшого розколу всередині політичних систем і регіональних порядків.

Олександр Фісун та **Наталія Віннікова** розглядають конфлікт універсалізму й суверенізму як частину ширшої теоретичної дискусії про долю державного суверенітету і демократії. Автори стверджують, що суверенітет переживає період де-етатизації: реальне формування політики відбувається дедалі більше у мережевих форматах, де роль недержавних суб'єктів призводить до втрати державою монополії на прийняття рішень і підриває її легітимності.

У наступній статті я аналізую концепцію суверенітету, як її тлумачать сучасні сувереністи. Я стверджую, що, хоча ідеологія суверенізму формулюється по-різному в різних країнах, вона, тим не менш, консолідується навколо єдиної інтерпретації суверенітету. На прикладах трампізму і путінізму, сувереністичних ідеологій у старій демократії і новій автократії, я показую, що суверенізм визначає суверенітет як верховенство влади народу як уявного більшості, яке заперечує суверенітет людської особистості і легітимність космополітичних норм справедливості.

Гульнара Шайхутдинова на прикладі ЄС, Німеччини, Італії, Британії та Росії вивчає, як міжнародне право, засноване на правах людини, зазнає сувереністичний і націоналістичний поворот у своїх правових системах. Автор стверджує, що сувереністична тенденція в імплементації міжнародного права, заснованого на правах людини, призводить до фрагментації сучасної міжнародної правової системи, а також до виникнення безлічі правових норм і практик, що суперечать один одному і міжнародному праву.

Першу частину нашого числа завершує стаття **Володимира Фадєєва**, який розглядає правовий універсалізм і політичний суверенізм у перспективі зіткнення

космополітичного і націоналістичного соціального уявного. У цьому контексті глобалізація визначається як процес набуття людьми такого досвіду, який робить космополітичне уявне силою, що формує життя більшості сучасних суспільств. Однак в кожному суспільстві нормативна сила космополітизму наражається на конфлікт із силами популізму і націоналізму, що живлять суверенізм.

Друга частина нашого числа складається з шести статей, у яких аналізуються кейси, що проявляють суперечності між універсалізмом і суверенізмом. **Бойка Стефанова** розглядає зіткнення суверенізму із ключовими передумовами політичного порядку ЄС на прикладі кейсів Польщі та Угорщини; авторка приходить до висновку, що суверенізм справив непропорційно великий вплив на нормативну єдність і узгодженість ЄС, що тепер перешкоджає подальшій консолідації Євросоюзу. **Марія Снеговая** повідомляє про результати свого дослідження, за допомогою якого вона виміряла, як зовнішньополітичні уподобання росіян змінюються в залежності від їх оцінок економічної ситуації у країні; авторка приходить до висновку, що економічні проблеми можуть обмежити здатність Кремля відволікати увагу громадськості від внутрішніх проблем шляхом використання агресивної сувереністичної політики. **Андреас Умланд** аналізує, як ультраправі і ультранаціоналістичні активісти впливають на ідеологічний контекст розуміння суверенітету в Україні в останні десятиліття. **Оксана Дуфенюк** аналізує кейс того, як Європейський суд з прав людини впливає на дії з формування універсальної і національної парадигми прав людини в Україні. **Сергій Шенін** розглядає еволюцію НАТО в контексті залежності альянсу від політичної конкуренції у США й американської стратегії «повороту в Азію». **Віктор Козюк** досліджує, яким чином сувереністи використовують «народне невдоволення» незалежністю центральних банків і загрожують універсальному принципу незалежності регуляторів. У всіх цих кейсах аналіз показує, що суверенізм проявляє себе як ідеологічний феномен, пов'язаний із суперечностями у багаторівневих політичних і економічних структурах сучасного світу.

Нинішній випуск ІПЖ завершується шістьма оглядами нових книг і баз даних.

Це число журналу «Ідеологія та політика» з'явилося у результаті дискусій науковців, які працювали в Інституті Кеннана впродовж останніх двадцяти років, – ми високо цінуємо їхню ініціативу. Наша редакція вдячна за колегіальну солідарність і професіоналізм рецензентам, які розглянули кілька сотень поданих до журналу статей. Ми особливо дякуємо Марджорі Паннелл, Кайлі Маккормік, Емілі Кауч, Крісті Моне Брендлі і Тетяні Безрук за редагування та коректуру нашого багатомовного видання. І наостанок, хоч це і не менш важливо: ми вдячні Інституту Кеннана при Міжнародному науковому центрі ім. В. Вільсона за підтримку цього випуску журналу «Ідеологія та політика».